

Ярослав Кепша, кандидат педагогічних наук
Григорій Левченко, кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

АПН України, м. Київ

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЛЮДИНИ – ПРОБЛЕМА СЬОГОДЕННЯ В СТАНОВЛЕННІ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

У статті розглядаються способи вдосконалення господарського механізму, економіки, науково-технічного прогресу, винахідництва й раціоналізації, планування ефективності виробництва.

Постановка проблеми. Стратегічна спрямованість значних науково-технічних і соціально-економічних перетворень, здійснюваних в Україні на сучасному етапі, передбачає перехід до економіки вищої організації й ефективності із всесторонньо розвиненими продуктивними силами і виробничими відносинами, налагодженим господарським механізмом.

Пріоритетного розвитку набувають електроніка, комплексна автоматизація, інформатизація усіх сфер людської діяльності, технології виробництва нових матеріалів, що значним чином впливає на ефективність засобів праці, технологічних систем у всіх галузях народного господарства. А це, в свою чергу, призводить до зростання ролі інтелектуальної власності, новаторства, дає не тільки суттєвий економічний, а й значний соціальний ефект. У цьому процесі реально підтверджується одна з незаперечних переваг інтелектуальної власності, великих потенційних можливостей суспільства. Інтелектуальна власність сприяє розвитку природних задатків людини, збагачує її духовно, виробляє активну життєву позицію, залучає до управління виробництвом, виконуючи при цьому важливу соціальну функцію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання вдосконалення господарського механізму, економіки, науково-технічного прогресу, винахідництва й раціоналізації, планування ефективності виробництва розкриті в працях багатьох вчених-економістів, зокрема: Л. Абалкіна, О. Алімова, С. Бойко, В. Белоусова, М. Вачевського, С. Вовканича, М. Долішнього, М. Єрмошенка, Ю. Канигіна, В. Петрова, С. Тарнавського, С. Ямпольського та інших.

Проте, незважаючи на значні успіхи вчених у цій сфері, питання взаємодії інтелектуальної власності з ринковою економікою, відносини, що

виникають у процесі розвитку інтелектуальної власності як складової частини прискорення науково-технічного прогресу і підвищення ефективності виробництва в умовах функціонування його на ринкових засадах і, особливо підготовки підростаючого покоління до цієї діяльності, належним чином не розкриті.

Мета статті – висвітлити основні блоки проблем, які впливають на процес становлення ринкових відносин у сфері інтелектуальної власності; перелічити головні чинники, які впливають на попит інтелектуальної власності; фактори, які впливають на пропозицію висококваліфікованої праці.

Виклад основного матеріалу. Інтелектуальна власність має й може запропонувати широкий спектр наукових винаходів, патентів, наукових послуг, які можуть задовольнити потреби та інтереси найрізноманітніших соціальних груп населення і створити умови “клієнтам” (виробничникам) для свідомого вибору послуг. Отже, для будь-якого цивілізованого суспільства є перш за все вибір тих чи інших послуг, що в кінцевому результаті приводить до використання інтелектуальної власності висококваліфікованих науковців. Саме сьогодні інтелектуальна власність стає одним із основних джерел економічного піднесення розвинутих країн, дає прискорення розвитку науково-технічного прогресу і підвищення ефективності виробництва. Тільки ринок може дати об’єктивну оцінку праці працівника вищої кваліфікації та визначити вартість споживчого продукту. Звідси випливає, що інтелектуальна власність важко піддається виміру кількості та якості і її можна виміряти лише з позиції кінцевого ринкового результату (споживчого результату), який надходить конкретному споживачеві. Для вирішення цієї проблеми потрібно збільшити в Україні в десятки

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЛЮДИНИ – ПРОБЛЕМА СЬОГОДЕННЯ В СТАНОВЛЕННІ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

разів кількість патентів і принципово нових технологічних рішень, у 25–30 разів – кількості патентів у розрахунку на 1000 науковців, у 1,5–1,8 рази – загальної кількості патентів у розрахунку на число інженерно-технічних працівників, у 10–12 разів – обсягу продажу ліцензій, в 6–7 разів – експорту наукомісткої продукції. Для здійснення таких кардинальних змін у функціонуванні ринку інтелектуальної власності необхідно підвищити в Україні у 5–12 разів рівень забезпечення наукових і технічних працівників науково-технічною та патентною інформацією, у 100–120 разів – технічну озброєність науковців. Однією з умов інтелектуальної власності в ринкових умовах є здатність створювати багатство шляхом продажу і купівлі патенту та ліцензій зацікавленими споживачами.

Сфера інтелектуальної власності сьогодні висувається в систему першочергових завдань і дістає прояв через наявність і взаємозв'язок у ній пропозицій, попиту та цін. Очевидно, що ринкові відносини іншою мірою сприяють реалізації прав науковців та інженерно-технічних працівників на творчість, свободу у виборі цілей, напрямів і форм організації науково-технічних досліджень і розробок. Проте через свою соціально-економічну специфіку сфера інтелектуальної власності не може бути повною мірою конкурентною та вільною. Порівняно з іншими видами ринків тут вищий рівень ризику, частіше відбуваються непередбачені зміни в ринковій кон'юктурі. Тому поряд з чисто ринковими механізмами у сфері інтелектуальної власності не може діяти й механізм державного регулювання, значення якого зростає в нинішній ситуації, коли перехід до ринкових відносин супроводжується у нас економічною кризою, несприятливими демографічними процесами у проведенні ринкових реформ, негативним впливом старого мислення.

Основною метою відносин у сфері інтелектуальної власності є прискорення інноваційних процесів і досягнення економічного пожвавлення на макrorівні, а також максималізації доходів і підвищення конкурентоспроможності національних виробників на макrorівні. Процес становлення ринкових відносин у сфері інтелектуальної власності охоплює у світовій практиці такі основні блоки проблем:

- факторний ринок інтелектуальної робочої сили;
- економічний механізм функціонування сфери інтелектуальної власності (оплати праці, фінансування, інвестиції);
- науково-технічний результат продукції.

Серед головних чинників, які впливають на попит інтелектуальної власності є:

- а) ціна інтелектуальної власності;
 - б) заробітна плата спеціалістів вищої кваліфікації;
 - в) виробничі технології та їх наукоємність; фінансовий стан установи та рівень її прибутковості;
 - г) очікуваний прибуток власником від введення у виробничий процес інтелектуальної власності;
 - д) попит на продукт при виробництві якого використовується інтелектуальна власність;
- У свою чергу пропозиція висококваліфікованої праці буде залежати від:
- а) заробітної плати науковця;
 - б) витрат (фізичних, моральних, фінансових);
 - в) перспективи професійного росту;
 - г) міграційного процесу наукового потенціалу.

За індексом розвитку, в якому враховуються такі параметри, як ВВП, тривалість життя і рівень освіченості населення ми просунулись вперд приблизно з 80-х місць у світі на 70-ті.

Ситуація у сфері інтелектуальної власності ускладнюється тим, що одночасно з нестачею висококваліфікованих, дійсно творчих і активних науковців існує гостра криза вищої освіти. Типовими стали зниження якості підготовки фахівців, відсутність заінтересованості професорсько-викладацького складу ВНЗ у підвищенні у підвищенні ефективності навчально-виховного процесу. Втрачається суспільний престиж вищої освіти, зростає безробіття серед випускників ВНЗ.

“На сьогодні у вищих навчальних закладах України працюють 7,7 тис докторів наук, 44,4 кандидатів наук, навчаються в докторантурах 1226 чол, 27 тис. аспірантів. На 10 тис. населення в нашій країні 534 студенти” [6].

В умовах падіння обсягів виробництва підприємства змушені переходити на виробництво менш технологічних видів продукції, що скорочує і попит на висококваліфікованих працівників на ринку праці. Погіршення фінансового стану підприємств зменшує їх можливості здійснювати інвестиції у сферу інтелектуальної праці, фінансувати підготовку спеціалістів.

“Що потрібно зробити, аби освіта забезпечила сучасний тип і рівень освітньої діяльності, сприяла модернізації та інтеграції в європейський освітній простір. Насамперед організаційно структурних змін мають зазнати освітньо кваліфікаційні рівні вищої освіти” [2].

Як результат на ринку висококваліфікованої робочої сили склалася ситуація, що характеризується дедалі зростаючим перевищенням пропозиції над

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЛЮДИНИ – ПРОБЛЕМА СЬОГОДЕННЯ В СТАНОВЛЕННІ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

попитом. А це, в свою чергу, призведе до того, що за відсутності справжніх ринкових перетворень в інтелектуальній сфері така ситуація зміцнить тенденцію зростання масштабів безробіття, яка породжує відтік за межі України спеціалістів високої кваліфікації. Важливо не допустити подальшого зменшення кількості головних суб'єктів ринку інтелектуальної власності.

Щорічно інтелектуальна еміграція в Україні досягає майже 96 – 98 тис фахівців, емігрує кожний двадцять шостий – двадцять п'ятий спеціаліст з вищою освітою [3].

Неможливість проявити свої творчі здібності і науковий потенціал, низька заробітна плата стають характерною ознакою науковця – генератора інтелектуальної власності.

Формування ринку інтелектуальної робочої сили в Україні буде досить складним і болісним. Так, у сфері науки і наукового обслуговування забезпечити високі заробітки ефективно працюючим науковцям можна лише шляхом скорочення кількості працівників в наукових установах. На сьогодні йде скорочення прийому студентів на неперестижні професії, а це призводить і до відповідного скорочення напрямів вивчення, і скорочення науково-педагогічних працівників. Актуальним на регіональному рівні постає питання перерозподілу наявного інтелектуального потенціалу між центром та периферією і цим самим забезпечення ефективного використання того резерву інтелектуальної власності, що нині є в регіонах і не може бути раціонально використаний через відсутність відповідних організаційних та інституційних засобів (туризм в Карпатах, туризм в історичних місцях). Однією з форм регіонального перерозподілу інтелектуальної власності в Україні може бути стимулювання відомих учених до відкриття власних наукових периферійних вищих навчальних закладів, які пов'язані з відповідними назрілими проблемами. Відносини у сфері інтелектуальної власності вимагають і відповідних змін в економічному механізмі функціонування науки і наукового обслуговування освіти та інших галузей народного господарства, де готується, обслуговується і використовується високоінтелектуальна робоча сила та результати її діяльності. В бюджеті 2003р. України зазначено що 10% від ВВП повинно спрямовуватися на освітні послуги, але це так і залишилось декларативною інформацією. Держава, вирішуючи свої фінансові проблеми, по суті, втратила інтерес до інтелектуальної власності і науково-технічних розробок. У

західних країнах використовується ціла система програм розвитку науки. Серед них вагоме місце займають і державні програми, в тому числі й програми розробки нових технологій, конкретних технічних виробів. Наприклад, у США з 1994 року впроваджено програму “PROJECT XL”, яка передбачає стимулювання творчої активності молодих науковців в певних елітарних напрямках науки і до якої вже залучено понад 100 тис. молодих науковців. Зниження частки витрат на розвиток сфери інтелектуальної власності серед видатків державного бюджету веде до зменшення науково-технічного потенціалу країни, без чого не може бути соціально-технічного прогресу в Україні.

Важливе значення для формування ринкових механізмів у сфері інтелектуальної власності має оплата праці наукового працівника. Система заробітної плати у сфері висококваліфікованої праці повинна ґрунтуватись на оплаті кінцевих результатів і передбачати матеріальну винагороду за конкретні наукові та новаторські ідеї залежно від їх економічного ефекту для підприємства. У світовій практиці для інтелектуальних працівників використовується оплата на основі грантових принципів. Гранти служать матеріальної підтримці розробки найперспективніших науково-технічних напрямів. Для цього в підприємствах створюються спеціальні преміальні фонди з прибутку по нових продуктах. Для матеріального стимулювання новаторів у розвинутих країнах використовують, як правило, 10–25% економічного ефекту від впровадженої продукції, в перший рік – від 1 до 10% [7].

Основою інтелектуальної власності є продукт який виступає у взаємовідносини між суб'єктами ринку (власник інтелектуальної власності та споживач). Сьогодні в Україні на ринку науково-технічної продукції, що формується, виникла ситуація ринкової нерівноваги, за якої має місце пропозиція, яка скорочується і майже відсутній попит на винаходи та перспективні дослідницькі розробки внаслідок припинення науково-технічного оновлення виробництва. Незаінтересованість підприємств у використанні наукових досліджень призводить не тільки до зменшення кількості винаходів а й переміщення продукту інтелектуальної власності за кордон. Кожний четвертий винахід України реєструється в Росії [4]. Щоб пройшли зміни на ринку науково-технічної продукції потрібно в першу чергу правильно визначити суть та перспективи розвитку відносин, що складаються в процесі використання науково-технічних нововведень. В зв'язку з цим важливого значення набуває

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЛЮДИНИ – ПРОБЛЕМА СЬОГОДЕННЯ В СТАНОВЛЕННІ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

категорія інноваційного ризику. Інноваційний ризик можна розділити на два види:

Перший – це ризик самого науковця, який виникає через сумніви з приводу продажі й упровадження результатів своєї праці та отримання за них очікуваного доходу.

Другий – це ризик підприємця, який впроваджує науково-технічну розробку у виробництво. Цей ризик пов'язаний з проблемами виробничого використання науково-дослідної продукції із загрозою зменшення доходів, скорочення збуту і суми продажу. У цьому випадку повинна домінувати НАДІЯ на сприятливий результат, який би врівноважував обидва види ризику. Це означає, що в процесі розподілу доходу відповідно від використання науково-технічного продукту одну його частину повинен отримати власник, а іншу – відповідно до законодавства споживач нововведень. Актуальним, на наш погляд, сьогоденні стає страховий захист інтелектуальної власності науковця. Адже на практиці непоодинокими є випадки незаконного використання науково-технічної продукції та її відтворення. У західних країнах розповсюджений продаж інтелектуальної власності виробникові на умовах кредиту під процент.

Висновки. Для заохочення вітчизняних

виробників у використанні вітчизняної інтелектуальної власності слід йти на зниження податків на їх доходи, надаючи перевагу тим, хто використовує найновіші, найефективніші наукові розробки. Посилення ролі ринку інтелектуальної праці та інтелектуальної власності, підвищення ефективності впровадження науково-технічної продукції у виробництво сприятимуть проведенню радикальних економічних змін в Україні.

1. *Вачевський М.В., Вачевський О.М., Скотний В.Г. Маркетинг. Основи теорії і практики. Львів: – Каменяр, 1999. 263 с.*

2. *Доповідь Міністра освіти і науки України В. Г. Кременя Всеукраїнська нарада ректорів м. Харків 29.09. 2004 р.*

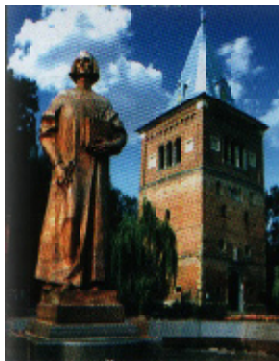
3. *“Інтелектуальне відродження України. Проект” Інновація №19–23 1995 р.*

4. *Кожен четвертий у Росію “Голос України” від 24. 06. 2004 р.*

5. *Національна комплексна програма розвитку інтелектуальної промислової власності в Україні в 1993–2005 роках.*

6. *Освіта України № 79–80 від 12.10. 2004 р.*

7. *Рыночная экономика. Учебник М. Сомин тек.*

**Юрій Дрогобич
(Котермак)**

Дрогобич – місто о б л а с н о г о підпорядкування, центр Дрогобицького району. Розташований на межі Надніпрянської рівнини і Карпатського Передгір'я вздовж річки Тисмениці та її притоки Побуку (басейн Дністра). Через місто проходять залізничні та шосейні шляхи Стрий–Самбір, від яких у Д р о г о б и ч і відгалужуються вітки на Борислав і Трускавець.

Сполучений зі Львовом залізницями (через Самбір і Стрий) та автомобільними шляхами (через Меденичі, Самбір і Стрий). Віддал від Львова 102 км.

Дрогобич – старовинне українське місто. Археологічні пам'ятки свідчать про те, що тут існувало укріплене поселення ще в період Київської Русі. Документальні джерела про місто збереглися лише за останні десятиріччя XIV ст. У роки правління в Галицькому князівстві Володислава Опольського (1372–1379 рр.) Дрогобич уже був одним з найбільших

центрів солеваріння на Підкарпатті. Це дає підстави вважати, що розвиток міста почався раніше, ще в XI–XII століттях. Як вважають філологи, спочатку місто називалося Дрогобич, відімені Дрогобич. Оскільки воно було засноване поблизу зруйнованого татаро-монгольською навалою села Бич, то під впливом народної легенди про це пізніше місто стали називати Дрогобичем, тобто “другим Бичем”. Від форми Дрогобич утворилася сучасна назва Дрогобич.

Важливе місце в економіці міста посідало солеваріння.

Мешканці міст і навколишніх сіл з давна вивозили сіль у різні частини України, а до Дрогобича приїжджали за сіллю чумаки з Надніпрянщини, купці із Закарпаття, Волині, Холмщини, а також з Білорусії.

Вже в XV столітті Дрогобич був значним культурним центром. Тут народився і очевидно, одержав початкову освіту відомий вчений, педагог і письменник, професор Краківського, в 1481–1482 рр. ректор Болонського університету Юрій Котермак. У 1483 році у Римі він видав латинською мовою книгу “Прогностична оцінка” під псевдонімом Юрій з Дрогобича.

Матеріал використано з енциклопедії
“Історія міст і сіл України”